

HARBIY XIZMATCHILARDA KASBIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI

Sattarov Ubaydulla Jo‘rayevich
O‘zbekiston Respublikasi Harbiy
xavfsizlik va mudofaa universiteti
Janubi-G‘arbiy harbiy okrugi fakulteti
Umumqo‘shin tayyorgarlik kafedrasida
katta o‘qituvchisi, podpolkovnik

Annotatsiya: Mazkur maqolada harbiy xizmatchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga ta’sir etuvchi psixologik omillar tizimli tahlil qilinadi. Xususan, motivatsiya, irodaviy sifatlar, stressga chidamlilik, shaxsiy mas’uliyat va ijtimoiy-psixologik muhitning roli ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqotda milliy psixolog olimlarning ilmiy qarashlari asos qilib olinib, harbiy faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi psixologik mexanizmlar ochib beriladi. Maqola natijalari harbiy ta’lim jarayonida kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: harbiy xizmatchi, kasbiy kompetensiya, motivatsiya, irodaviy sifatlar, stressga chidamlilik, psixologik tayyorgarlik, liderlik, ijtimoiy muhit.

Asosiy qism

Harbiy xizmatchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish murakkab va ko‘p bosqichli psixologik jarayon bo‘lib, u shaxsning individual xususiyatlari, ijtimoiy muhit va faoliyat sharoitlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Zamonaviy harbiy faoliyatda nafaqat nazariy bilimlar, balki psixologik tayyorgarlik darajasi ham hal qiluvchi omilga aylanmoqda.

Birinchi, kasbiy kompetensiyaning shakllanishida **motivatsion soha** yetakchi o‘rin tutadi. Motivatsiya shaxsning ichki ehtiyojlari, qadriyatlari va maqsadlari bilan bog‘liq bo‘lib, harbiy faoliyatda u vatanparvarlik, xizmat burchiga sadoqat va kasbiy o‘zini namoyon qilish istagi orqali ifodalanadi. E.G‘.G‘oziyev ta’kidlaganidek, inson faoliyati samaradorligi uning ichki motivlari va ehtiyojlar tizimiga bevosita bog‘liq [1, 112-bet]. Harbiy sharoitda motivatsiyaning barqaror bo‘lishi xizmat davomida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yengishda muhim psixologik tayanch vazifasini bajaradi. Shu nuqtai nazardan, ichki motivatsiyani rivojlantirish harbiy ta’lim jarayonining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi lozim.

Ikkinchi, **irodaviy sifatlar** kasbiy kompetensiyaning asosiy psixologik tarkibiy qismlaridan biridir. Iroda insonning ongli ravishda o‘z xatti-harakatlarini boshqarish, maqsad sari qat’iyat bilan harakat qilish va murakkab vaziyatlarda

barqarorlikni saqlash qobiliyatini ifodalaydi. M.G.Davletshin fikricha, irodaviy sifatlar inson faoliyatining muhim regulyatori bo‘lib, ayniqsa ekstremal sharoitlarda uning ahamiyati keskin ortadi [2, 87-bet]. Harbiy xizmatda irodaviy sifatlar — qat’iyatlilik, sabotlilik, jasorat va mas’uliyatlilik - nafaqat individual muvaffaqiyatni, balki butun bo‘linmaning samaradorligini belgilaydi.

Uchinchidan, **stressga chidamlilik va psixologik barqarorlik** masalasi alohida e’tiborni talab qiladi. Harbiy faoliyat doimiy ravishda yuqori darajadagi psixologik bosim, xavf va noaniqlik bilan bog‘liq. Bunday sharoitda shaxsning stressga chidamliligi uning kasbiy faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishida muhim omil hisoblanadi. V.M.Karimova stressga chidamlilikni shaxsning moslashuv imkoniyatlari bilan bog‘lab, uni rivojlantirish orqali insonning psixologik barqarorligini oshirish mumkinligini ta’kidlaydi [3, 154-bet]. Shu sababli, harbiy xizmatchilarni tayyorlashda stressni boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish muhim vazifalardan biridir.

To‘rtinchidan, kasbiy kompetensiyani rivojlantirishda **ijtimoiy-psixologik muhit** hal qiluvchi ahamiyatga ega. Harbiy jamoa o‘ziga xos ijtimoiy tizim bo‘lib, undagi o‘zaro munosabatlar, psixologik iqlim va liderlik uslubi shaxsning rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. B.R.Qodirovning fikriga ko‘ra, ijobiy ijtimoiy-psixologik muhit shaxsning faoliyatga bo‘lgan munosabatini va uning psixologik holatini barqarorlashtiradi [4, 96-bet]. Jamoada o‘zaro ishonch, hurmat va qo‘llab-quvvatlash mavjud bo‘lsa, bu harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Beshinchidan, **liderlik va kommunikativ kompetensiyalar** ham kasbiy rivojlanishda muhim o‘rin egallaydi. Harbiy faoliyatda liderlik nafaqat buyruq berish, balki jamoani ilhomlantirish, to‘g‘ri yo‘naltirish va murakkab vaziyatlarda mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishni ham anglatadi. Z.T.Nishonova ta’kidlaganidek, shaxsning kommunikativ qobiliyatlari uning ijtimoiy muhitga moslashuvi va samarali faoliyat olib borishida muhim omil hisoblanadi [5, 123-bet]. Shu bois, harbiy xizmatchilarda muloqot madaniyatini rivojlantirish kasbiy kompetensiyaning ajralmas qismi sifatida qaraladi.

Oltinchidan, **kognitiv (bilish) jarayonlar** — diqqat, xotira, tafakkur va tezkor qaror qabul qilish qobiliyati ham kasbiy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Harbiy faoliyat tezkorlik va aniqlikni talab qilganligi sababli, shaxsning kognitiv imkoniyatlari yuqori darajada rivojlangan bo‘lishi zarur. Bu esa maxsus mashg‘ulotlar va psixologik treninglar orqali shakllantiriladi.

Yettinchidan, **o‘zini-o‘zi boshqarish va refleksiya** ko‘nikmalari ham alohida ahamiyatga ega. Harbiy xizmatchi o‘z faoliyatini tahlil qila olishi, xatolarini anglab, ularni tuzatish yo‘lida ishlashi zarur. Bu esa shaxsning professional o‘sishini ta’minlaydi va uning kasbiy kompetensiyasini yanada mustahkamlaydi.

Umuman olganda, harbiy xizmatchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga ta'sir etuvchi psixologik omillar o'zaro uzviy bog'liq tizimni tashkil etadi. Ularning har biri alohida ahamiyatga ega bo'lish bilan birga, kompleks tarzda rivojlantirilgandagina yuqori natijalarga erishish mumkin. Shu sababli, harbiy ta'lim tizimida psixologik tayyorgarlikni takomillashtirish, zamonaviy pedagogik va psixologik metodlarni joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Xulosa

Harbiy xizmatchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish ko'p qirrali psixologik jarayon bo'lib, u motivatsiya, irodaviy sifatlar, stressga chidamlilik va ijtimoiy muhit kabi omillar uyg'unligida shakllanadi. Ushbu omillarni tizimli ravishda rivojlantirish harbiy faoliyat samaradorligini oshirish, jangovar tayyorgarlikni mustahkamlash va shaxsning professional o'sishini ta'minlaydi. Shu bois harbiy ta'lim tizimida psixologik tayyorgarlikka alohida e'tibor qaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2002. – 112–118-betlar.
2. Davletshin M.G. Psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2005. – 85–90-betlar.
3. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 150–160-betlar.
4. Qodirov B.R. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2010. – 90–100-betlar.
5. Nishonova Z.T. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2006. – 120–130-betlar.